

Hlavní etapy územních změn habsburské monarchie

- 1526 – vznik jádra habsburských držav ve střední Evropě
- 1699 – karlovičký mír
- 1763 – konec slezských válek
- 1775-1795 – územní zisky na severovýchodě, ztráta Rakouského Nizozemí
- 1800-1815 – série územních změn na západě a jihozápadě
- 1859, 1866 - ztráta území v severní Itálii a mocenského vlivu na střední a drobné německé státy
- 1878 – anexe Bosny a Hercegoviny

Centralismus vs. federalismus jako téma reformy rakouské veřejné správy

- Splývání mnoha různých právních a správních tradic: habsbursko-španělských, říšskoněmeckých, českých, uherských, italských, polských a osmanských
- Silná zemská identita politické elity některých korunních zemí (Čechy, Morava, Halič, Uhry, Tyrolsko), jinde tato mizí nebo již zmizela (Vídeň, Přímoří, alpské země) nebo se k zemské identitě hlásí jen část elity (Čechy) nebo je identita předmětem boje mezi elitami (národní hnutí)
- Centralistické působení ekonomiky, armády a úřadů (Josef II.)
- Odstředivé působení kulturních veličin, zvláště části vzdělanců angažovaných v tzv. národních hnutích

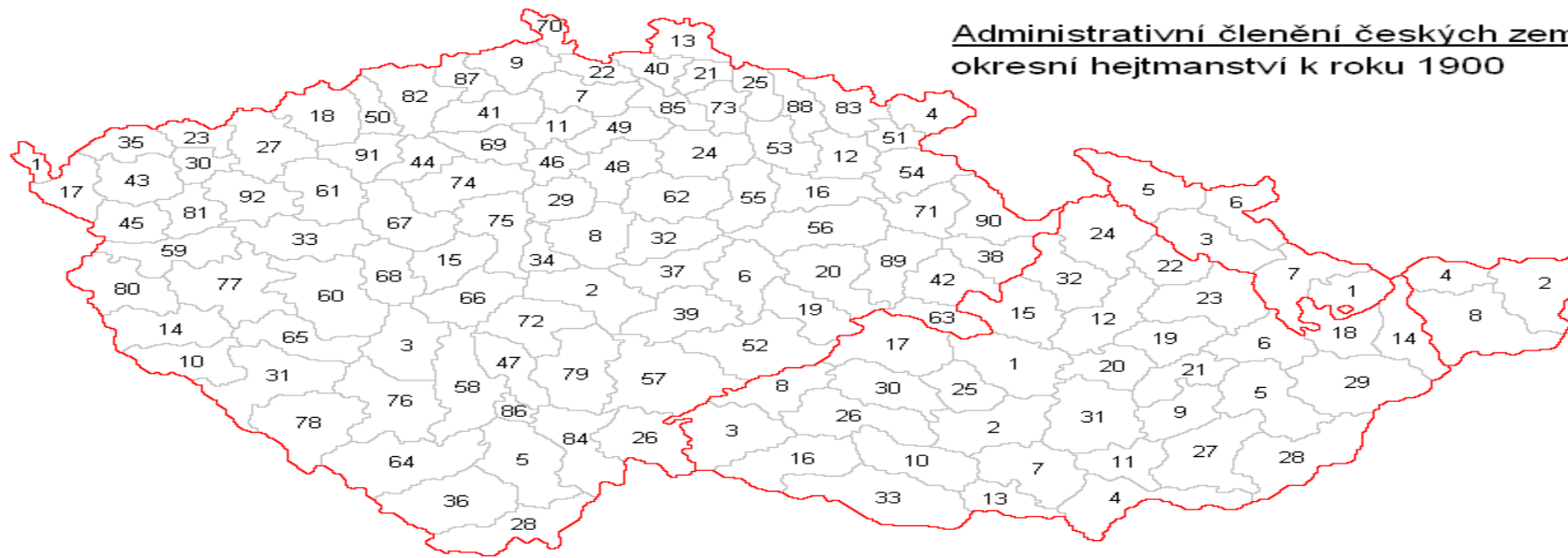
Politické členění Předlitavska

- Království české
- Království haličsko-vladimírské
- Království dalmatské
- Markrabství moravské
- Markrabství istrijské
- Arcivévodství Horní Rakousy
- Arcivévodství Dolní Rakousy
- Vévodství slezské
- Vévodství štýrské
- Vévodství kraňské
- Vévodství korutanské
- Vévodství salcburské
- Vévodství bukovinské
- Okněžené hrabství Gorica-Gradiška
- Okněžené hrabství Tyroly
- Země vorarlberská
- Svobodné město Terst

Národnostní skladba zemí

- Čechy – Češi, Němci
- Morava – Češi, Němci
- Slezsko – Němci, Poláci, Češi
- Halič – Poláci, Ukrajinci, Němci
- Bukovina – Ukrajinci, Rumuni, Poláci, Němci
- Dolní Rakousy – Němci, Češi
- Horní Rakousy, Salcbursko, Vorarlbersko – Němci
- Štýrsko, Korutany – Němci, Slovinci
- Kraňsko – Slovinci, Němci
- Tyroly – Němci, Italové
- Gorica-Gradiška – Slovinci, Italové, Němci
- Istrie – Chorvati, Slovinci, Italové, Němci
- Terst – Italové, Slovinci, Chorvati, Němci
- Dalmácie – Chorvati, Italové, Němci

**Administrativní členění českých zemí
okresní hejtmanství k roku 1900**

Království české:

1. Aš
2. Benešov
3. Blatná
4. Broumov
5. Budějovice
6. Čáslav
7. Česká Lípa
8. Český Brod
9. Děčín
10. Domažlice
11. Dubá
12. Dvůr Králové
13. Frýdlant
14. Horšovský Týn
15. Hořovice
16. Hradec Králové
17. Cheb
18. Chomutov
19. Chotěboř
20. Chrudim
21. Jablonec nad Nisou
22. Jablonné
23. Jáchymov
24. Jičín
25. Jilemnice
26. Jindřichův Hradec
27. Kadaň
28. Kaplice
29. Karlín
30. Karlovy Vary
31. Klatovy
32. Kolín
33. Kralovice
34. Královské Vinohrady
35. Kraslice
36. Krumlov
37. Kutná Hora
38. Lanškroun
39. Ledec
40. Liberec

47. Milevsko
48. Mladá Boleslav
49. Mnichovo Hradiště
50. Most
51. Náchod
52. Německý Brod
53. Nová Paka
54. Nové Město nad Metují
55. Nový Bydžov
56. Pardubice
57. Pelhřimov
58. Písek
59. Planá
60. Plzeň
61. Podbořany
62. Poděbrady
63. Polička
64. Prachatice
65. Přeštice
66. Příbram
67. Rakovník
68. Rokycany
69. Roudnice
70. Rumburk
71. Rychnov nad Kněžnou
72. Sedlčany
73. Semily
74. Slaný
75. Smíchov
76. Strakonice
77. Střebro
78. Sušice
79. Tábor
80. Tachov
81. Teplá
82. Teplice
83. Trutnov
84. Třeboň
85. Turnov
86. Týn nad Vltavou

Markrabství moravské:

1. Boskovice
2. Brno
3. Dačice
4. Hodonín
5. Holešov
6. Hranice
7. Hustopeče
8. Jihlava
9. Kroměříž
10. Krumlov
11. Kyjov
12. Litovel
13. Mikulov
14. Místek
15. Moravská Třebová
16. Moravské Budějovice
17. Nové Město
18. Nový Jičín
19. Olomouc
20. Prostějov
21. Přerov
22. Rýmařov
23. Šternberk
24. Šumperk
25. Tišnov
26. Třebíč
27. Uherské Hradiště
28. Uherský Brod
29. Valašské Meziříčí
30. Velké Meziříčí
31. Vyškov
32. Zábřeh
33. Znojmo

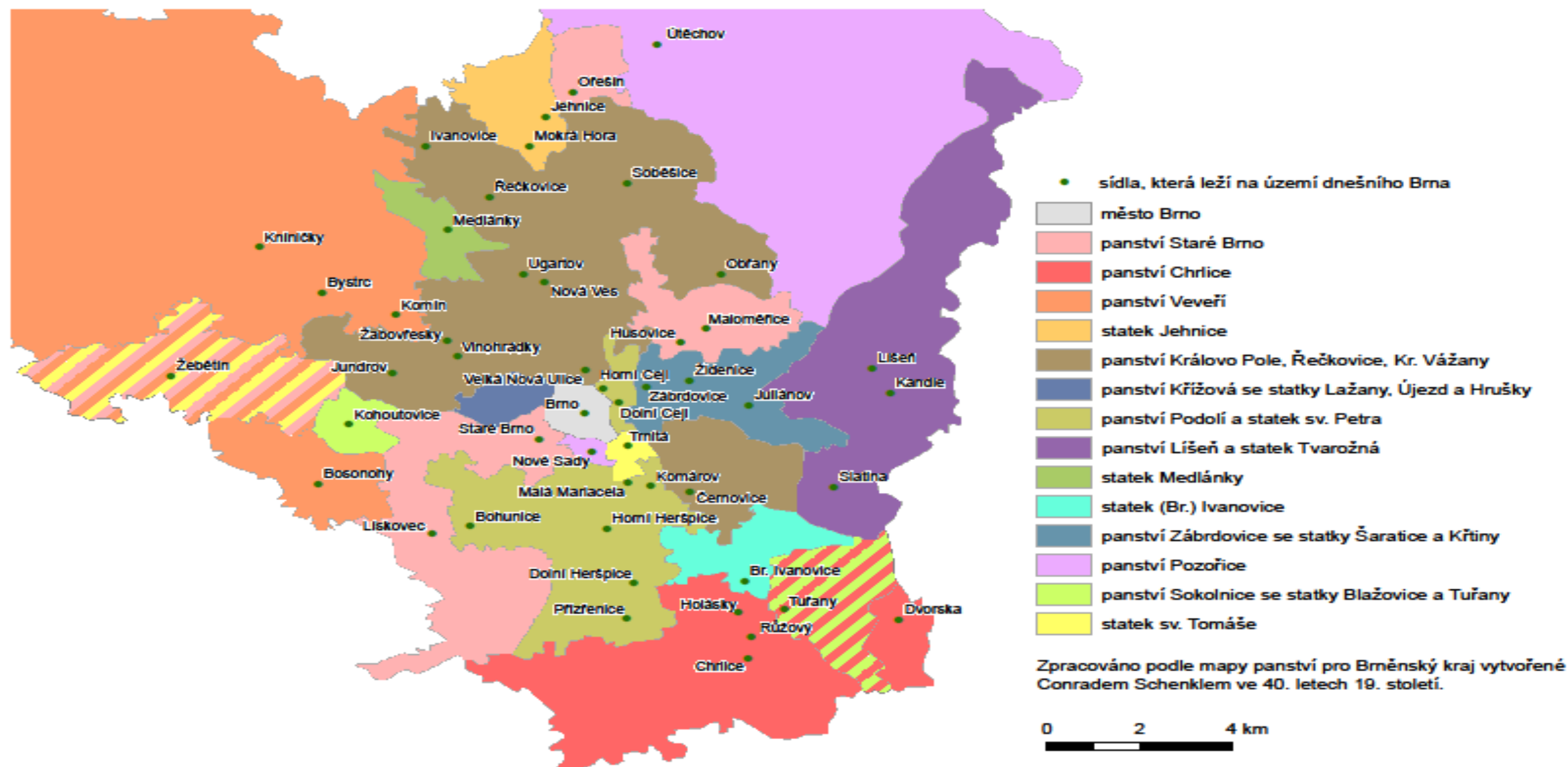
Vévodství slezské:

1. Bílovec
2. Bílsko
3. Bruntál
4. Fryštát
5. Frývaldov
6. Krnov
7. Opava
8. Těšín

Patrimoniální systém

- Řada středověkých relikvů odstraněných nebo odumřelých v časech osvícenského absolutismu (Chodové, Valaši, honitební práva na buchlovském panství, dědičné rychty na Moravě aj.)
- Velké rozdíly v systému správy mezi drobnými panstvími a državami magnátů
- V čele velkých patrimonií ústřední ředitel, „ÚŘAS“, (starší název hejtman, administrátor apod.), jemu k ruce důchodní a purkrabí, dále specializováno ... obroční, pojezdny, poklasny, šafář, sládek, polesny atd.
- Vesnická samospráva – rychtář (dědičný rychtář, šoltys, fojt) + přísežní (konšelé, starší), zcela závislí na vůli vrchnosti
- Významné vazby na moderní formy samosprávy, tzv. sousedský způsob správy, „dostat na pamětnou“, nakládání s obecním majetkem aj.

Panství zasahující na území dnešního Brna (stav ve 2. čtvrtině 19. století)

Samosprávná obec

Přenesená působnost

- Volby
- Sčítání lidu
- Úklid a údržbu státních komunikací za náhradu
- Peněžní pokuty
- Platby za školu, platby církvi
- Opatření pro nakažlivým chorobám
- Zřízení a rušení živnostenských závodů
- Postrk, dohled nad osobami
- Spolupráce při výběru některých daní, kolků atd.

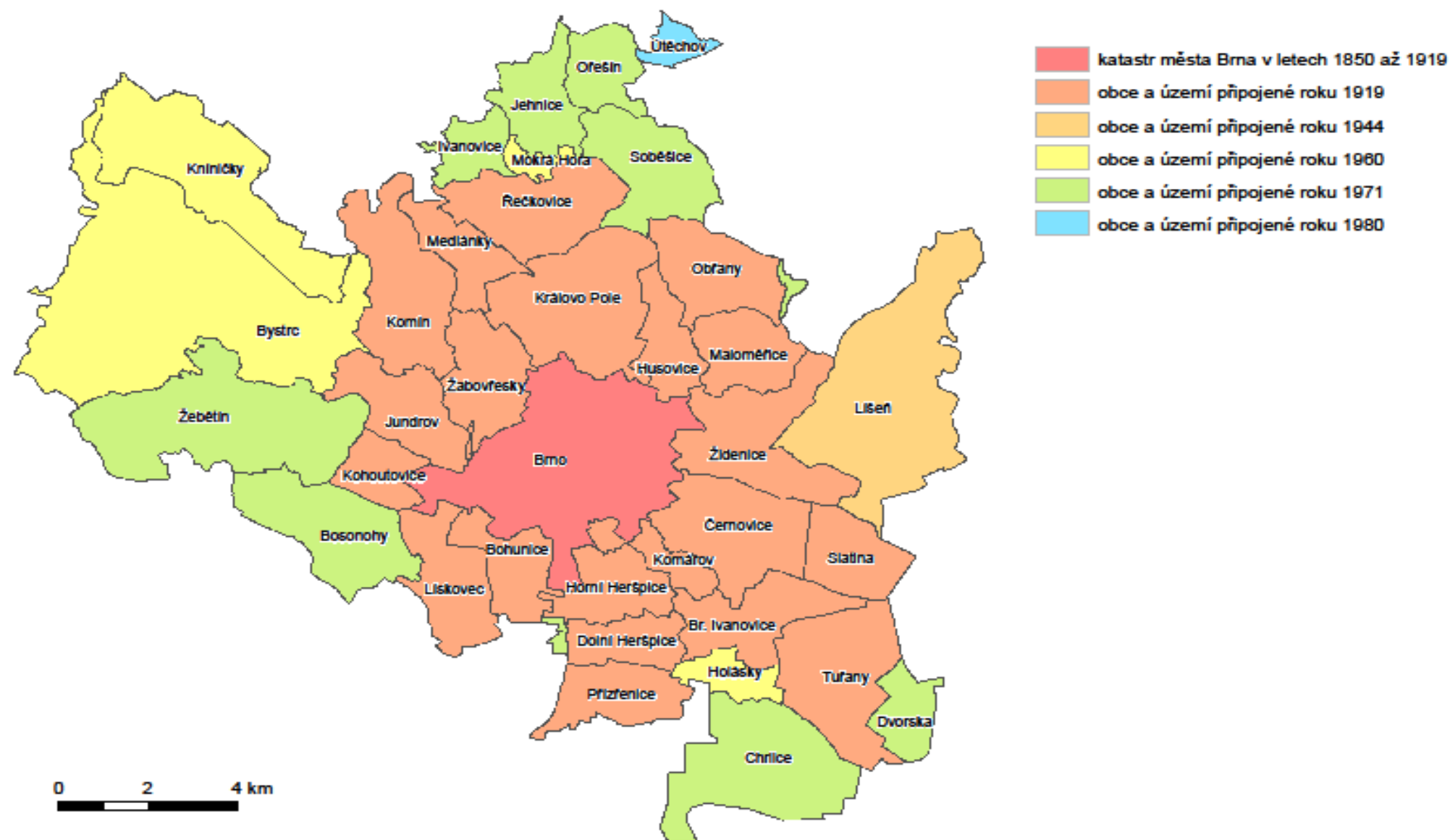
Samosprávná působnost

- Správa obecního jmění
- Správa tzv. obecního svazku (domovské, měšťanské právo)
- Místní policie
- Dohled nad trhy, čeledí, dělnictvem, veřejnou mravností
- Stavební dozor
- Zdravotní dozor
- Požární dozor

Statutární města

- 1850 Praha, Brno, Olomouc, Opava, Liberec
- Jihlava, Znojmo, Uh. Hradiště, Kroměříž
- Zpravidla zemská hlavní a též lázeňská města
- Právní moc purkmistra na úrovni okresního hejtmána (tj. II. instance politické správy)
- Potvrzení purkmistra v úřadu panovníkem
- Větší autonomie při správě obecního jmění
- Volební předpisy sledující zpravidla hledisko soudržnosti měšťanské obce
- Pozoruhodná změna volebních předpisů v brněnském obecním statutu z r. 1905

Rozšiřování katastru města Brna

Policejní správa

- Dohled ministerstva vnitra
- Policejní ředitelství zřizována ve městech zvláště významných, živých a sociálně či politicky neklidných (Brno, Moravská Ostrava) kvůli sledování politické činnosti, špiónů, cizinců atd., jejich činnost v podstatě celozemská
- Okresní hejtmanství, presidiální kancelář podřízená přímo hejtmanovi
- Presidiální kanceláře magistrátů statutárních měst
- Starostové obcí
- Dohled nad činností spolků, sledování veřejných shromáždění, reference na osoby, sledování, vypovídání podezřelých, tiskové delikty, evidence zbraní atd.

Justiční správa

- Reformy poloviny 18. století – redukce hrdelních soudů (na Moravě z 200 na 25, v Čechách z 356 na 30), podle zásady obsazení úřadu školenými a zkoušenými soudci
- 1784 s reformou městské správy (regulace magistrátů) definována soudní pravomoc magistrátu a dále centralizováno hrdelní soudnictví u vyšších soudních úřadů
- 1848 zřízeno Ministerstvo práv (Justizministerium), později m. spravedlnosti jako nejvyšší orgán pro civilní soudnictví
- 1850 reforma soudů – rozdělení na řádné ve třístupňové hierarchii a mimořádné

Soudní systém po r. 1850

Řádné soudy

- Nejvyšší soudní a kasační soud ve Vídni
- Sborové soudy druhé instance (Vrchní zemský soud v Brně, Praze...)
- Sborové soudy první instance – Zemské nebo též Krajské/Krajské soudy (tj. Zemský soud v Brně, Krajský soud v Jihlavě, Uh. Hradišti apod.), zahrnují obvod 15-24 okresních soudů
- Okresní soud (v čele se samosoudcem)

- Existují do systému začleněné obchodní nebo horní soudy jako zvláštní senáty sborových soudů první instance

Mimořádné soudy

- Jejich primárním cílem je dosažení smíru, nikoliv rozhodnutí
- Živnostenské soudy
- Polabské soudy
- Rozhodčí soudy nemocenských a úrazových pojišťoven, horních pokladen apod.
- Soud dvorního maršálka pro členy panovnického domu, soud pro osoby požívající právo exterritoriality

Státní zastupitelství

- Poprvé 1849, později stále rostl význam autonomie úřadu jako symbol oddělení moci soudní od moci výkonné, stabilita do roku 1873
- Základní povinností je stíhat z úřední moci všechny protiprávní skutky, o nichž měli známost
- Generální prokurátor (projednávání kauz o kasačního soudu) při Nejvyšším soudním a kasačním dvoru ve Vídni)
- Vrchní státní zástupci (dozor nad státními zástupci ve svém obvodu) při vrchních zemských soudech
- Státní zástupci u zemských/krajských soudů

Finanční správa

- Přímá daň: lze určit subjekt, který má daň zaplatit, tj. bezprostředně vázáno na osobu nebo firmu, obvykle daně z výdělku, majetku apod.
- Nepřímá daň: plátce se tu liší od poplatníka, tj. ten kdo daň odvádí, není tím, kdo ji ve skutečnosti platí, typicky spotřební daně nebo daň z přidané hodnoty
- Důležité periodizační mezníky (1848/ zřízení centralizované finanční správy, 1898/ reforma přímých daní)
- 1848: Ministerstvo financí jako nejvyšší instancí finanční správy v Rakousku, později Předlitavsku
- Následně zřízeny Zemské finanční úřady (též Zemské finanční ředitelství) v každé korunní zemi, silně provázáno s místodržitelstvím
- Okresní finanční ředitelství pro správu nepřímých daní/ Okresní úřad (okresní hejtmanství) pro správu přímých daní (berní referát)
- Od 1898 posilování role komisí se zastoupením občanské složky, která samostatně zjišťovala daňový výnos a v konzultaci se státními finančními orgány určovala daň.

Církevní správa - kontexty

- V katolickém prostředí se od 16. století a silněji po porážce stavovského povstání v r. 1620 projevuje tzv. omnipotence státu, tj. jeho dozor nad církví, posilování její moci skrze stát, omezování vztahu diecézí k papeži
- Založení nových biskupství: Litoměřice (1655), Hradec Králové (1664), Brno (1777), České Budějovice (1784), povýšení olomouckého biskupství na arcibiskupství (1777).
- Využívání řeholníků a řeholních řádů k suplování farářů po 30. leté válce a následné zvyšování dozoru (zvl. od Marie Terezie)
- Toleranční patent z r. 1781 (augšpurská, helvetská a řeckopravoslavná konfese, méně židovská konfese jako trpěné, nikoliv rovnoprávné katolictví)
- Nová organizace farností (1782), fara v každé osadě se 700 obyvateli, kt. je vzdálena od stávajícího kostela hodinu pěší chůze, na Moravě 300 a v Čechách 250 nových far
- 1855 konkordát se Svatým stolcem, 1870 odvolán, 1874 tzv. květnové zákony ustnovily až servilní vazbu katolické církve na stát

Základní schéma správy po r. 1848

Římskokatolická církev

- Ministerstvo kultu a vyučování
- Místodržitelství
- Arcibiskupství
- Biskupství
- Vikariát/děkanát
- Farnost

Evangelické konfese

- Konzistoře (ve Vídni)
- Superintendant (v každé korunní zemi)
- Senioráty
- Kněží v obcích (pastoři)

Odpovědnost za farnost vůči státu nadále nese katolický farář, zodpovídá za matriky atd., ovšem pastor vede paralelní pro vnitřní potřebu obce.

Židovská konfese

- 1784 vznik duchovní rady židovské obce v Praze pro celé Čechy
- Dohledem nad děním v každém kraji pověřen jeden rabín
- Úředním jazykem židovských obcí stanovena němčina a židé nuceni přijmout německá příjmení (Löw, Hirsch, Fischel, Goldberg atd.)
- Moravský zemský rabinát (kol. 1550) v Mikulově
- Volba prostřednictvím seniorů židovských obcí potvrzených panovníkem a rozdělených do několika krajů + voliči z některých zvláště jmenovaných židovských obcí